

Csató Éva Ágnes

Csató Éva Ágnes 1948-ban született Szombathelyen. Édesapja Dr. Csató Péter traumatológus sebész az erdélyi csíkszatószegei Csató család leszármazottja. Édesanyja tanár, a makói polgári politikus Könyves Kolonics József ügyvéd és a hugenotta származású Becker Aranka lánya. A Csató család 1951-ben költözött Miskolcra.

Csató Éva 1966-ban Miskolcon a Zrínyi Ilona gimnáziumban érettségizett. Első diplomáját angolból és történelemből Budapesten az ELTE-n szerezte 1972-ben, majd a Magyar Tudományos Akadémia munkatársaként dolgozott 1972 és 1976 között. 1976-ban első férjével Norvégiába (disszidált) távozott.

Általános nyelvészeti és turkológiai tanulmányait 1976-ban az oslói egyetemen kezdte, ahol általános nyelvészetet Even Hovdhaugen és turkológiát Bernt Brendemoen híres norvég kutatók mellett tanult. Egyidejűleg Uppsalában magyar nyelvészeti tanfolyamokat hallgatott. Doktori disszertációját a magyar és török szintaxis összehasonlító tipológiájáról 1985-ben védte meg az oslói egyetemen. Az elkövetkező években számos önálló tanulmánya jelent meg jeles folyóiratokban és konferencia kötetekben.

1987-ben férjhez ment Lars Johanson svéd turkológushoz. Mivel Lars Johanson a mainzi egyetemen volt professzor, ezért Csató Éva is Németországba költözött. Az 1990-es évek elejétől német egyetemeken, Mainzban, Mannheimban, Hamburgban, valamint a kölni egyetemen a Deutsche Forschungsgemeinschaft alkalmazottjaként dolgozott.

Csató Éva tudományos érdeklődésének középpontjában a török nyelvek mondattani, alaktani és tipológiai sajátosságainak kutatása, a veszélyeztetett török nyelvek dokumentálása és revitalizációja, valamint általános nyelvészeti kérdések, mint például a grammatikalizáció és a nyelvi kontaktusokat jellemző tényezők állnak. Több mint 150 tudományos publikációja és számos szerkesztett kötete tanúskodik jelentős tudományos eredményeiről, széleskörű nemzetközi elismertségéről és befolyásáról. Tanulmányai empirikus, például terepkutatás során gyűjtött nyelvi adatokon alapulnak és újító elméleteket alkalmaznak.

Az 1990-es évek közepén Csató Éva érdeklődése a karaim nyelv felé fordult. A karaim a török nyelvcsalád kipcak ágához tartozik. Kihalóban lévő, veszélyeztetett nyelv, amely a Krímben, Litvániában és Ukrajnában volt honos, de ma már csak Litvániában beszéli egy pár idős karaim. A karaim törökök a zsidó vallás egy ritka változatához tartoznak és korábban héber írással írtak. A héber írásos karaim török nyelvre és szövegekre régen felfigyelt a tudomány, de az érdeklődés elsősorban történeti, vallástudományi és filológiai volt. Csató Éva Á. az 1990-es évek közepén rövid időre megnyíló lehetőségeket kihasználva helyszíni kutatásokat és leletmentést végzett Litvániában és Ukrajnában. A karaimok között folytatott kutatásaira alapozva az 1990-es évek második felében egymás után jelentek meg karaim tárgyú tudományos cikkei. Ugyanakkor több, a szélesebb olvasóközönségnek szánt ismeretterjesztő és áttekintő cikket is publikált. Több mint tíz éven keresztül Litvániában a karaim nyelv revitalizását elősegítendő nyári tanfolyamokat vezetett. Revitalizációs munkájában újdonságnak számító multimediális publikációkat is használt, és a nyelvdokumentáció elméleti kérdéseivel is foglalkozott. A török nyelvek dokumentációjával foglalkozó és Birsel Karakoç-csal szerkesztett tanulmánykötete 2024-ben jelent meg. A kevésbé tanulmányozott török nyelvek leírásának a török nyelvtörténetre vonatkozó jelentőségét az Iránban beszélt kaskáj nyelvről írt cikkeiben hangsúlyozza.

1998-ban megkapta az első svédországi török nyelvészeti állást az uppsalai egyetemen, ahol 1999-ben docens lett. 2004-től a török nyelvészet szak első svédországi professzoraként dolgozott nyugdíjba vonulásáig. Uppsalában egész Svédországra kiterjedő turkológiai képzést

vezetett be, és jelentős számú tehetséges fiatal turkológus, köztük magyar doktorandusz, képzését is biztosította svéd ösztöndíj segítségével. Egyetemi tanári oktató munkájában korszerű számítógépes nyelvészeti módszereket — mint például parallel korpusz — vezetett be, és ezeknek elméleti kérdéseiről is publikált. A török nyelvészeti szak sikereinek köszönhetően nyugdíjazása után, jelenleg, két professzor is folytatja a Csató Éva által megkezdett munkát.

Az összehasonlító török nyelvészet körében folyamatosan publikált tanulmányai mellett nemrég elhunyt férjével Lars Johanssonnal 1997-ben megindította a *Turkic Languages* című folyóiratot, amely hamarosan a nemzetközi turkológia vezető orgánumává vált.

1998-ban jelent meg a Routledge kiadónál *The Turkic Languages*, a turkológia nagy összefoglaló munkája. A kötetnek nemcsak a koncepcióját és gondos szerkesztését lehet a Johanson–Csató szerzőpárosnak köszönni, de több fejezetét Csató Éva írta, így a mai törökországi török nyelvről (Johanssonnal) és a nogajról (Birsal Karakoç-csal). A könyv olyan nagy sikert aratott, hogy 2022-ben megjelent a második kiadása. Ez a második kiadás lényeges új tartalmakat is közöl. A második kiadásban a korán elhunyt Berta Árpád fejezeteit (Közép Kipcsak, Nyugati Kipcsak) Csató Éva egészítette ki. Folyamatosan írja és szerkeszti a Brill kiadónál az *Encyclopedia of Turkic Languages and Linguistics Online* fejezeteit. Több mint tíz, nagy nemzetközi kiadók által publikált, nyelvészeti és turkológiai kötetet szerkesztett. Kiemelendők még kézikönyvekben megjelent cikkei, amelyeket részben társszerzőként írt a török nyelvek tipológiai sajátosságairól, grammatikalizációról, kontaktus nyelvészeti kérdésekről. 2024-ben Lars Johanssonnal adott ki *Lingua Turcica Agemica* címmel, egy 17. századi biblia fordítást közép-azeri nyelvről.

Általános nyelvészeti és tegyük hozzá turkológiai szemlélete is segítette magyar tárgyú cikkeinek megírásában. Az 1985-ben írt doktori disszertációjában a magyar és török szintaxis összehasonlításával foglalkozik. 1992-ben látott napvilágot tanulmánya a magyar jövő idő egyes kérdéseiről. 1994-ben jelent meg egy Tübingenben kiadott kötetben a *Tense and Actionality in Hungarian*. című cikke. 2003-ban látott napvilágot svéd nyelven Vámbéry Árminról írt tanulmánya. 2014-ben a magyar ikes ragozás alakí és funkcionális kérdéseiről értekezett.

Csató Éva kapcsolata az élő magyar tudománnyal folyamatos. 1993-ban az *Acta Orientalia Hungarica* 46. kötetében a török gerundiumról Johanssonnal írt cikke olvasható. Ettől kezdve folyamatosan jelen van a Magyarországon kiadott publikációkban. Legutóbb 2019-ben a *Nyelvelmélet és kontaktológia*, illetve 2021-ben a *Nyelvelmélet és Dialektológia* címen kiadott kötetekben olvashatjuk két tanulmányát.

Folyamatosan segíti a magyarországi turkológia oktatását. Több magyar turkológus doktorandusz konzulense volt, és számos alkalommal vett részt doktori védésen, legutóbb egy karaim, valamint egy kazak tárgyú PhD disszertáció opponense volt a Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának Nyelvtudományi Doktori Iskolájában.

Csató Éva sok évén keresztül a kétévente tartott *International Conference on Turkish Linguistics* aktív szervezője, résztvevője volt. Nemzetközi kapcsolatai a török nyelvészeti közösség nagy részére kiterjednek. Rendszeres kapcsolatban áll több török egyetemen, elsősorban a Bogaziçi és Hacettepe egyetemekkel. Több évén keresztül az isztambuli svéd kutatóintézet vezetésének tagja és 1992-ben ideiglenes vezetője volt. Több alkalommal adott elő a pekingi Minzu egyetem kazak és ujjur tanszékén vendégprofesszorként.

Csató Éva számos elismerésben részesült több jeles intézményben, mint a Tokyo University of Foreign Studies, Institute of Advanced Study, La Trobe University, Australia,

Swedish Collegium for Advanced Study, Minzu University, Peking, ahol meghívott kutatóként és vendégprofesszorként dolgozott. A Max-Planck Institut für Geoanthropologie-ban a Language and the Anthropocene Research Group külső tagja.

Jelenleg Mainzban él.

Összefoglalva: Csató Éva a modern nemzetközi turkológia kiemelkedő magyar tudósa, ezért Csató Éva professzort megérdemelten választotta a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjának.

Róna-Tas András